

PRESIDENTTIFOORUMI 12.5.2009

PUHE KRISTIINA KOUROS, IHMISOIKEUSLIITTO

Arvoisa Tasavallan presidentti, hyvät kutsuvieraat.

Minulla on suuri ilo ja kunnia esittää tässä tilaisuudessa Ihmisoikeusliiton näkemyksiä perus- ja ihmisoikeuksien tilasta Suomessa. Ensi vuonna 30 vuotta täyttävä liittomme keskittyy ihmisoikeuskysymyksiin nimenomaan kotimaassa.

Vaikka Suomi pärjää hyvin kansainvälisessä vertailussa ihmisoikeuksien tilasta, meillä ei ole aihetta turhaan ylpeilyyn. Eräitä vuosisataisia ongelmia ei vielääkään ole korjattu ja valitettavasti uudet haasteet osoittavat sen, kuinka hauraat ihmisoikeudet ovat – myös meillä.

Vuosisataisista kysymyksistä ensimmäinen koskettaa alkuperäiskansaamme saamelaisia. Tätä saamelaisten alkuperäiskansa-asemaa ja siihen liittyviä erityisiä ihmisoikeuksia ei vielääkään riittävästi ymmärretä sen enempää lainsäätäjän, hallinnon kuin kansalaistenkaan parissa. Eikä ihme. Saamelaisten historiaa ei tunneta, tai jos tunnetaan, tunnetaan ja tunnustetaan vain se *meidän*, voittajien versio. Alkuperäiskansojen perinteiset elinkeinot ja kieli ovat erityisen suojelun kohteina kansainvälisessä oikeudessa – ja Suomen perustuslaissa. Saamelaisalueen maankäyttöön ja elinkeinoihin liittyvissä kiistoissa tämä suojelu ei kuitenkaan näy. Vaikuttaa siltä, että asiassa käydään viivytystaistelua ja odotetaan sitä, että perinteisten saamelaiselinkeinojen tuhouduttua saamelaisuutta ei enää tarvitsekaan ottaa huomioon. Saamelaiskielten osalta suunnitteilla oleva elvytysohjelma on hyvä, mutta siitä täytyy tehdä oikeasti riittävä pelastamaan kielet, jotka vielä muutama vuosikymmen sitten tarkoituksella pyrittiin tuhoamaan. Saamelaisuuden arvostaminen tulee nostaa koko kansan asiaksi.

Romanien syrjintä Suomessa on jatkunut aina vuodesta 1559 lähtien, kun viranomaiset takavarikoivat Ahvenanmaalla Kastelholman linnassa kahdeksan työhevosta Suomeen saapuneilta ensimmäisiltä romaneilta. He yrittivät todennäköisesti paeta Juhana III:n vainoa. Mutta vainoa he saivat kokea myös täällä, vielä vuosisatojen ajan, kunnes vaino muuttui yritykseksi ”parantaa heidät mustalaisuudesta”.

1900-luvun puoleen väliin jatkuneen assimilaatiopolitiikan epäonnistuttua, romanien elinoloihin alettiin viimein kiinnittää huomiota 60-luvulta lähtien. Tähän ei voi tuudittautua. 500 vuotta jatkuneen halveksunnan seurauksia ei korjata muutamassa vuosikymmenessä. Tällä tiellä olemme vasta alussa ja se käy ilmi valitettavasti tuoreista tilastoista. Suurin osa käräjäoikeuksissa käsitteilyistä syrjintärikosasioista viimeisen kahden vuoden aikana koski palveluiden epäämistä romaneilta. Romaneiden kohtaama syrjintä täytyy vihdoinkin selättää.

Suhtautuminen Itä-Euroopasta saapuneisiin romaneihin osoittaa ihmisoikeuksien haurautta. Näyttää siltä, että tällä hetkellä viranomaisten aivan tietoinen politiikka on olla tarjoamatta mitään apua Itä-Euroopasta saapuneille romaneille –riippumatta henkilökohtaisista olosuhteista. Niinpä ns. kerjäläisenä saapuneelle perheelle, jonka isä on työllistynyt vakituisesti työvoimapulasta kärsivälle alalle, ei ole tarjottu mitään apua asunnon saamiseksi. Päinvastoin. Perhettä uhattiin alaikäisten lasten huostaanotolla, elleivät he paljastaisi niitä yksityisiä kansalaisia, jotka majoittavat heitä luonaan.

Arvoisa Tasavallan presidentti, hyvät foorumin osallistujat.

Suomessa asuvien maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä ihmisoikeuksista on syytä olla huolissaan. 65 % suomalaisista pitää syrjintää etnisen taustan vuoksi yleisenä. Viimeaikainen maahanmuuttokeskustelu on ollut suurelta osin, ei maahanmuutto-, vaan maahanmuuttajakriittistä keskustelua. Siinä on epäilty ennen kaikkea tiettyjen ryhmien halua tai kykyä sopeutua Suomeen. Näiden ryhmien kantaa keskusteluun ei ole juurikaan kysely. Jokainen historiaa tunteva ymmärtää, että tietyn kansan tai uskonnon demonisointi on äärimmäisen vaarallinen tie.

Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan liittyy globaaleja ongelmia, eikä järjestelmä toimi hyvin. Mutta kuinka se voisikaan! Pakolaisuuden ja osittain myös maahanmuuton taustalta löydämme epäoikeudenmukaisuutta, suurvaltapolitiikkaa, ihmisoikeusloukkauksia ja sotia. Näiden julmien rattaiden hampaissa yksittäiset ihmiset yrittävät rakentaa tulevaisuutta – tai vain selviytyä elämästä.

Ihmisoikeuksien kannalta maahanmuutossa on ehkä vain kaksi tärkeää kysymystä. Kuinka estämme pakolaisuutta aiheuttavat ihmisoikeusloukkaukset ja millaisen mahdollisuuden annamme ihmisille uuteen elämään?

Etnisten vähemmistöjen ohella myös muiden vähemmistöryhmien ihmisoikeuksiin tulee kiinnittää huomiota. Kulttuuriset, uskonnolliset, kielelliset ja seksuaalivähemmistöt ovat keskenään erilaisia ja kohtaavat hyvin erilaisia ongelmia yhteiskunnassa. Yhteistä on kuitenkin se, että vähemmistöön kuuluvan ihmisen oikeudet ovat uhatumpia kuin enemmistön.

Tässä yhteydessä on tärkeä muistaa, että ihmisoikeudet suojaavat ennen kaikkea yksilöitä. Joskus yksilön oikeuksia uhkaa kuitenkin juuri se ryhmä, johon hän kuuluu. Ihmisoikeuksiin kuuluva oikeus oman kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen ei merkitse sitä, että ryhmän oikeudet olisivat yksilön oikeuksia vahvempia. Tältä osin vaaditaan valppautta. Kulttuurit eivät ole kokonaan hyviä tai pahoja. Ne muodostuvat lukuisista tekijöistä. Meidän on tuettava ennen kaikkea sellaista kulttuurien kehittymistä, joka turvaa yksilöiden oikeuksien toteutumisen.

Tältä osin vaaditaan toisenkinlaista valppautta. Vähemmistöryhmien sisäiset jännitteet näyttäytyvät enemmistölle usein eksoottisina ja sitä kautta erityisen dramaattisina. On kovin helppo sulkea silmät omaan tuttuun ympäristöön liittyviltä ongelmilta ja suunnata

katse vieraaseen kulttuuriin. Kuva todellisuudesta piirtyy tuolloin väistämättä kovin vinoksi.

Arvoisa Tasavallan presidentti, hyvät kuulijat.

Olen käsitellyt puheessani tähän asti ennen kaikkea etnisiä, kulttuurisia ja uskonnollisia vähemmistöjä. Ihmisoikeuksien kulmakivi, syrjinnän kielto, koskee kuitenkin laajempaa joukkoa suomalaisista, itse asiassa jokaista ihmistä riippumatta hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Valitettavasti syrjintää Suomessa tapahtuu myös muun muassa iän, vammaisuuden, yhteiskunnallisen toiminnan, terveydentilan ja sukupuolen perusteella. Nuoret ja toisaalta iäkkäät kokevat syrjintää työmarkkinoilla, raskaudet johtavat edelleen irtisanomisiin, vanhusten kohtelusta olemme saaneet viime vuosina lukea todella surullisia kertomuksia ja vammaiset kohtaavat monenlaisia kynnyksiä ympärillään.

Tämä kaikki siitä huolimatta, että yhdenvertainen kohtelu on turvattu varsin monella elämänalueella lainsäädännöllä. Miten se saataisiin oikeasti toteutumaan?

Yhtenä askeleena parempaan suuntaan olisi ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen lisääminen. Ihmisoikeuskasvatuksessa kyse ei ole vain tiedon lisäämisestä. Kyse on asenteiden muuttumisesta. Ihmisoikeuskasvattajana voi toimia jokainen, joka vie eteenpäin viestiä oikeudenmukaisuudesta.

Kunpa pääsisimme siihen, että haluaisimme ymmärtää ja jos tuo ymmärrys ei aina, perustellusti, johtaisikaan hyväksymiseen, haluaisimme vaikuttaa asioiden muuttumiseen vuoropuhelun kautta. Kunpa pääsisimme tilanteeseen, jossa erilaisuuden kohtaaminen ei aiheuttaisi ihmisissä pelkoa, vaan uteliaisuutta!

Arvoisa Tasavallan presidentti, hyvät kuulijat.

Ohitan puheessani eräät suuret ihmisoikeuskysymykset vain maininnalla. Oikeusvaltion keskeisestä elementistä, nimittäin oikeusturvasta korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelo piti muutama päivä sitten erinomaisen puheen sisäasiainministeriön 200-vuotis juhlassa. Onko niin, että oikeudenkäyntien aivan liian pitkistä kestosta ollaan puhuttu turtumukseen asti, että emme enää edes näe, kuinka vakavasta asiasta on kyse?

Oikeusturvan ohella myös sananvapaus on kysymys, jota Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on Suomen osalta useaan otteeseen käsitellyt. Ei niin kovin mairittelevin tuloksin.

Tietämisen vapauteen, tietosuojaan ja yksityisyyden suojaan liittyvät kysymykset ovat puolestaan aivan uusien haasteiden edessä huiman teknologisen kehityksen myötä. Osallistumismahdollisuudet ovat tämän kehityksen myötä toisaalta kasvaneet, toisaalta ihmisten elämään vaikuttava päätöksenteko tuntuu karanneen monissa kysymyksissä täysin saavuttamattomiin.

Uusien haasteiden lomassa ehkä perinteiseltä tuntuvaa köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisyä ei saa unohtaa. Oikeus työhön ja toimeentuloon on keskeinen ihmisoikeus. Köyhyyden kasaantuminen tietyille ryhmille on ihmisoikeuksien kannalta erityisen epätoivottavaa, mutta valitettavaa todellisuutta kotimaasta.

Lopuksi tahdon nostaa esiin kaksi tekijää, joilla on valtavan suuri merkitys kansakuntamme hyvinvoinnille ja sitä kautta myös ihmisoikeuksille. Kyse on alkoholista ja mielenterveydestä.

Valtaosa tässä maassa tapahtuvasta väkivallasta tapahtuu alkoholin vaikutuksen alaisena. Mielenterveyden horjuminen on usein usein taustalla toisten terveyttä ja henkeä uhkaavissa tilanteissa. Tässä yhteydessä uhreja on useita. Hän joka sairastaa ja jonka tulisi olla oikeutettu mm. riittävään terveydenhoitoon sekä ne läheiset tai tuntemattomat, joiden turvallisuus saattaa joutua uhatuksi.

Kaikkein huolestuttavinta tässä yhteydessä ovat alkoholin väärinkäytön ja mielenterveysongelmien vaikutukset lapsiin ja lasten oikeuksiin. Lasten huostaanotot ovat lisääntyneet merkittävästi ja indikaattorit osoittavat, että lasten hyvinvointi jakautuu erittäin epätasaisesti. Vaikka valtaosa lapsista voi hyvin, huonosti voivat todella huonosti. Turvaton lapsuus on aina aikuisten, ei lasten vika.

Arvoisa Tasavallan presidentti ja hyvät kuulijat.

Ihmisoikeusloukkausten käsittelyyn meillä on onneksi olemassa mekanismeja ja järjestelmän aukkoja paikkaillaan parhaillaan muun muassa yhdenvertaisuustoimikunnassa. Jottei ihmisoikeuksiin kiinnitettäisi huomiota vasta sitten, kun niitä on loukattu, pitäisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota ennaltaehkäisyyn. Kokonaisvaltaisen ihmisoikeuspolitiikan luominen, siihen sitoutuminen hallinnossa ja sen toteuttaminen kuntatasolla... nämä ovat haasteita nimenomaan poliitikoille ja virkamiehille. Toivottavasti Suomeen saadaan viimein myös kansallinen, itsenäinen ja riippumaton ihmisoikeusinstituutio tai -keskus.

Ihmisoikeuksien parhaaseen mahdolliseen toteutumiseen Suomessa tarvitaan jokaista suomalaista, sillä jokaisen ihmisen ihmisarvon tunnustaminen ja kunnioittaminen on kaikkien ihmisoikeuksien ytimessä. Tämä ei tarkoita vain oikeuksia, vaan myös velvollisuuksia. Velvollisuutta kunnioittaa ja edistää toisten oikeuksia. Se voi todella toteutua vain jos kunnioitamme ihmisarvoa.

Arvoisa Tasavallan presidentti ja hyvät foorumin vieraat.

Ihmisoikeuksia eivät uhkaa kulttuurit eivätkä uskonnot. Eivät suurvallat tai taloudelliset järjestelmät. Ihmisoikeuksia uhkaavat ihmiset. Ne samat ihmiset, me, jotka voimme niitä myös kunnioittaa. Valinta on meidän.